

**TÜRKLERDE VERASET
USULÜ ve SİYASETEN KATL
ŞEHZADE MUSTAFA'NIN KATLİ MESELESİ**

TÜRKLERDE VERASET USULÜ ve SİYASETEN KATL

ŞEHZADE MUSTAFA'NIN KATLİ MESELESİ

Emrah BOZKURT*

*Meded meded bu cihânûn yıkıldı bir yanı
Ecel Celâlileri aldı Mustafâ Han'ı
Tulundı mihr-i cemâli, bozuldu dîvânı
Vebâle koydılar âl ile Âl-i Osmânı.*

...

*Getürdi arkasını yire Zâl-i devr ü zemân
Vücûdına sitem-i Rüstem ile irdi ziyân.*

...

*Bunun gibi işi kim gördi kim işitdi aceb
Ki oğluna kıya bir server-i Ömer-meşreb.*

...

*İlâhî cennet-i Firdevs ana durag olsun
Nizâm-ı âlem olan pâdişâh sag olsun.
Taşlıcalı Yahya Bey¹*

---

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, II. Sınıf Öğrencisi.

¹ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara 2011, s.404; Ziya Nur AKSUN, *Osmanlı Tarihi*, C.I, İstanbul 1994, s.316.

GİRİŞ

Şehzade Mustafa'nın katli mevzusunun daha iyi anlaşılması için öncelikle Osmanlı Devletindeki veraset sisteminin nasıl işlediğinin ve kardeş katli hadisesinin tarihi sürecinin bilinmesi gerekir. Binaenaleyh ilk olarak veraset sistemine Eski Türklerdeki anlayıştan başlayarak Osmanlı Devletine kadar genel hatlarıyla temas edeceğiz. Sonrasında Şehzade Mustafa'nın katledilmesine kadar olan süreci ve katledilmesini mamafih sonrasında yaşananları farklı boyutlarıyla ele almaya çalışacağız.

1.OSMANLI DEVLETİ'NDE VERASET USULÜ ve SİYASETEN KATL

Eski Türklerde Ülüş ya da Ülüğ adında bir sistem mevcuttu; hanedanın her erkek mensubu küçük, büyük fark etmeksizin tahta geçme hususunda eşit haklara sahipti, bu hakkı da ülüş sistemi denilen gelenekten almaktadır. Binaenaleyh bazı Türk hükümdarları devleti parçalara ayırıp her birini bir şehzadesine verme yoluna gitmişse de mahzurları bertaraf etmek şöyle dursun, bu devletçikler düşmanlar tarafından kolayca yutulmuştur. Bu duruma misal teşkil edebilecek: Göktürk, Kutluk, Uygur, Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu gibi Türk devletleri, hep böyle yıkılmışlardır. Selçuklular veliaht tayin etme suretiyle merkezîyetçi bir usul getirmeye çalışmışsalar da bunu yerleştirmeyi başaramamışlardır. Tarihimizdeki Türk devletlerinin Kuzey-Güney veya Doğu-Batı olarak ayrılması veyahut Selçuklularda olduğu gibi beylikler, atabeylikler halinde parçalandığını bilmekteyiz.² Bunun sebebi devleti parçalamadan idamesini sağlayabilecek bir veraset sisteminin teşekkül edilememiş olmasıdır. Selçuklulardan sonra Anadolu'da yeni bir güç olarak ortaya çıkan Osmanlılar, daha önceki devletlerin bu konudaki tecrübelerinden ders çıkarmış olmalı ki, devletin böyle bir akıbete uğramaması için, kendilerine ızdırap verecek olsa da 'nizam-ı alem' ve 'devletin bekası' veyahut 'amme menfaati' adına kardeş katlini uygun görmüşlerdir. Osmanlılarda saltanat verasetini düzenleyen herhangi bir kanun ya da kaidenin bulunmadığını XV. asırda yabancı müşahitler tespit etmişlerdir. Dukas aynen der ki: "Beylik, babadan oğlu veya kardeşten, kime intikal ederse, *elhasıl tali kime yardım ederse*, kullar bu yeni beye sadıkane bağlanırlar." 1470-1481 yıllarında Osmanlı sarayında kalmış olan J.M. Angiolello, yeni sultanın tayinini şöyle anlatır: "Saray erkanı ve kapıkulunun büyük bir kısmı tahta namzed şehzadelerden, büyük veya küçük olmalarını göz önünde tutmaksızın, yalnız onlardan hangisi daha önce İstanbul'a erişir ise, onu kolaylıkla Sultan tanırlar; zira kim evvela hazineyi elde ederse o duruma hakim olabiliyordu". Eserini 1510 tarihine doğru yazmış olan Spandugino da, Bayezid-Cem mücadelesini söz konusu ederken, ikisinin de saltanata aynı derecede namzed sayıldığını belirtir.³

² Ekrem Buğra EKİNCİ, "Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi", *Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan*, Ankara 2006, s.1105.

³ Halil İNALCIK, "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisiyle İlgisi", C.XIV, sy.I, Ankara 1959, s.73.

Ayrıca şunun da bilinmesi gerekir ki: bu durum sadece Osmanlılara has bir uygulama değildir; Sasanilerde, Roma ve Bizans da, Müslüman Endülüs ve Mağrib devletlerinde sıkça görülmektedir. Bu devletlerdeki durumun Osmanlıdakinden farkı onların mücadeleleri 'amme menfaati' için değil, tahtı ele geçirmek için olmuştur. Unutulmamalı ki aynı dönemlerde Avrupa'da yıllarca süren veraset savaşları da gerçekleşmiştir.⁴ Şehzade katli Osmanlıda ilk olarak 1298 yılında Osman Gazinin, kendi aleyhine çalıştığı iddia edilen Dünder Bey'e tatbik edildiği rivayet olunur. Bu hadiseden sonra birkaç yüzyıl boyunca hemen her padişah döneminde hanedan mensuplarından bazıları aynı akıbete uğramışlardır. Ancak, sırf saltanata rakip olduğu için kardeş katli 1389'da I. Bayezid'in Kosova harp meydanında kardeşi Ya'kub'u idam ettirmesiyle görülür.⁵ Kardeş katlinin varlığına sebep olan başka bir unsur ise şehzadelerin arkalarına Anadolu'daki beylikleri, hatta Bizans'ı alarak ayaklanarak devletin başına sorunlar açmış olmalarıdır. ⁶ Şehzadelerin birbirleriyle mücadelesine en iyi misal teşkil edecek hadise Fetret Devri olarak da bildiğimiz, 1402 yılında gerçekleşen Ankara Meydan Muharebesinden sonra merkezi otoritenin olmadığı Sultan Yıldırım Bayezid'in dört şehzadesinin arkalarına takılan binlerce kişiyle birlikte yıllarca süren bir mücadeleye girişmesi söz konusudur. Mehmed Çelebi'nin kardeşlerini bertaraf ederek tahtın yegane sahibi olana kadar bu durum devam etmiştir; durum devlet açısından o kadar vahimdir ki bu yüzden Mehmed Çelebi, Osmanlı Devletinin ikinci kurucusu olarak kabul edilir.

Osmanlının sağlamaya çalıştığı şey merkeziyetçi tek bir otoritenin olmasıdır; aksi durumlarda devlet parçalanabilir, millet telef olabilirdi. Nitekim Fetret Devrinde Mehmed Çelebi şeklen tabi olduğu Timur Hanın oğlu Şahruh'un kendisine mektup yazarak "kardeşlerini öldürtmesinin İlhanlı töresinde yeri olmadığını" söyleyerek tenkit etmesine karşılık, Mehmed Çelebi "atalarının bazı müşkülleri tecrübeyle hallettiklerini ve iki padişahın bir ülkede barınamayacağına" dikkat çekmiştir.⁷ Merkeziyetçi tek bir otoritenin tezahürünü Fatih'in vefatı sonrasında Ülüş geleneğinin neticesi olarak, kendini tahta ehil gören Cem Sultan, padişah olan ağabeyi Sultan II. Bayezid'e haber göndererek ülkeyi bölüşmeyi teklif etti. Bursa merkez, Anadolu'nun kendinin padişah olması, İstanbul merkez Rumeli'nin padişahının da ağabeyi II. Bayezid'in olmasını teklif etti. Sultan Bayezid'in bu teklifi 'devletin bekası' ve 'milletin dirliği' için tehlikeli görmesinden dolayı kabul etmediği ve kardeşiyle mücadele ettiği bilinmektedir. Bu mücadele sonrasında Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerine sonrasında Papalığın eline geçtiği bilinmektedir. Böyle bir kozu elinde bulunduran Osmanlı düşmanı devletlerin bunu nasıl değerlendirdiği tarih kitaplarımızda mevcuttur.

Fatih'in kanunnamesine göre bakıldığında taht Sultan Bayezid'e müyesser olduğu için şehzade Cem'in ona itaat etmesi gerekirdi; ancak Cem Sultan'ın babasının

---

⁴ EKİNCİ, Gös. yer.

⁵ İNALCIK, "Türk Hakimiyet Telakkisiyle", s.92.

⁶ EKİNCİ, s.1106.

⁷ EKİNCİ, s.1107; İNALCIK, "Türk Hakimiyet Telakkisiyle ", s.90.

kanunnamesinin değil de daha eski ülüş geleneğinin tesiri altında kaldığı söylenebilir.⁸ Osmanlılar kardeşlerin idamı hususu ile eski Türk devlet ananesinden ayrılığın bir göstergesidir. Kardeşlerin idamından kastettiğimiz şey isyan etmiş, suç işlemiş kardeşlerin veya hanedan azasının idamını kastetmiyoruz, daha ziyade suçu sabit olmadan sırf taht için rakip teşkil eden hanedan üyelerinin idamını önceden kabul eden bir adalet veya kanunu kastediyoruz. Bu uygulamanın tarihte ilk misallerine bakacak olursak eğer karşımıza eski İran'da Arşak'larda kral, hanedandan herhangi biri hükümdar seçilme hakkını haiz bulunduğu için rakiplerini yok etmek düşüncesiyle kendi aile üyelerini idam ederdi. Buna mukabil Orta-Asya Türk ve Moğol devletlerinde, hanedan üyelerinin idamı, ağır bir suç işlemedikleri müddetçe doğru görülmezdi.⁹

Buraya kadar anlattığımız durumun mecburiyetini gösteren gerekçelerdi. Bu durumun eski Türklerdeki Kut anlayışı ve İslamiyet deki liyakat meselesi ile de alakası mevcuttur. Eski Türkler hükümdarlık telakkisine göre hakimiyetin menşeyini Tanrı olarak kabul ediyorlardı. Yani iktidarı Tanrının seçmiş olduğu kişi ancak elde edebilirdi, bu duruma atıf olarak da, Fatih'in kanunnamesinde görmek mümkün. XIV. asra doğru İslam aleminde de hakimiyetin Allah'ın lütuf ve inayetiyle bir şahsa verildiği telakkisi yayılmıştır. Fiilen hakimiyeti eline geçirmiş olan hanedan üyesi Allah'ın lütuf ve inayetine mazhar olmuş kabul ediliyordu. Böyle bir anlayışın bulunduğu ortamda şahısların konu hakkında kanun koyması mümkün değildi. Nitekim Fatih, kanunnamesinde "*evladından her kime saltanat müyesser olsa*" ifadesi bu anlayışa sadık kalmaktadır.¹⁰ İslamiyet deki liyakat meselesi ise muayyen bir kimsenin padişah olması önceden şart edilseydi tahta daha uygun şehzadenin önu kapanmış olacaktı. Bu durum liyakatli olanın başa geçmesinin öngören İslam amme hukuku prensibine aykırı olurdu.¹¹ Mamafih bir takım teamüller, hanedan içerisinde saltanata en yakın kimin hakim olacağı hususunu tayin etmektedir. Eski Türk adetlerine göre en büyük oğula hudut kuvvetlerinin kumandası verilirdi. Binaenaleyh beyliğe umumiyetle büyük oğullar geçmiştir. İlk devirde büyük oğula en mühim uç sancağının verilmesi onlara imtiyazlı bir durum sağladığı bir hakikattir.¹² Bunun sebebi o dönemlerde devletin asıl kuvvetini 'Serhadlar' oluşturuyordu. Sonradan 'Kapı-kulu' devletin en büyük kuvveti haline gelince payitahta en yakın vilayette bulunan oğul tahta geçme şansına diğerlerine göre daha çok sahipti. Zira payitahta diğerlerinden önce gelebilir, yeniçerilerin biatını alabilir ve hazineyi istediği gibi kullanabilirdi. Bu yüzden şehzadelerin hangi vilayetlere sancak beyi olarak gönderilecekleri, şiddetli rekabetlere ve iç harplere sebep olmuştur. XVI. asrın sonlarına doğru şehzadelerin sancaklara gönderilme usulünden vazgeçilmiştir. Böylece şehzadeler sarayda oturmaya, sırası gelen yani ailenin en yaşlısı tahta çıkarak, diğerleri ise sıralarını beklemeye başladı. Sistemin artık oturduğu, başa kim geçerse geçsin işlerin yürüyeceği; sarayda oturan şehzadelerin de daha iyi bir tahsil

---

⁸ EKİNCİ, s.1107.

⁹ İNALCIK, "Türk Hakimiyet Telakkisiyle ", s.91.

¹⁰ Halil İNALCIK, "Osmanlı Padişahı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.XIII, sy.IV, Ankara 1958, s.73.

¹¹ EKİNCİ, s.1108.

¹² İNALCIK, "Türk Hakimiyet Telakkisiyle ", s.88.

ve bir nevi siyaset stajı görme imkanı bulacağı düşünülmüştür. Ancak, şehzadelerin hepsi sarayda yaşadıklarından dolayı saray entrikaları ve yeniçerilerle yapılan pazarlıklar kimin hükümdar olacağını tayin etmeye başladı.¹³ Mamafih, şehzadelerin sancaklara gönderilmemeleri onların tecrübe edinmelerine engel olmuştur.

Bu meselenin hukuki boyutuna baktığımızda karşılaşacağımız iki hukuk türü vardır birisi Osmanlının örfi hukuku diğeri de İslam'ın şer'i hukukudur. Bu mesele Fatih'in kanunnamesi ile örfi hukuk bazında onaylanmıştır. Şer'i hukuk konusu ise tartışmalıdır dönemin İslam alimleri, tarihçileri tarafından tartışılmış ve hala da tartışılmaktadır. Bu tartışmalar ve ileriye sürülen delillerin bazılarını burada zikredeceğiz. İslam siyaset telakkisinde, devletin misyonu i'lâ-yı kelimetullah olduğundan dolayı İslam hukuku, bu misyonu akamete uğratacak her şeyi bertaraf etmeyi tabii ve meşru görmüştür; binaenaleyh kimileri bu nazardan kardeş katlinin uygun olduğunu söylemiştir.¹⁴ Bu bizce yeterli değildir, çünkü katli gerektirecek sebeplerin hepsi tek değildir ve İslam'ı yayma misyonunu tehdit edecek nitelikte değildir; mamafih katledilen şehzadenin i'lâ-yı kelimetullah misyonunu mevcut hükümdardan daha iyi yapamayacağını kim iddia edebilir. İ'lâ-yı kelimetullah misyonunun Osmanlı ve İslam açısından önemini vurgulamak adına Avusturya elçisi Busbecq'in sözlerine bakabiliriz: "İslâmiyet'in Osmanlı hanedanı sayesinde ayakta olduğunu, hanedan yıkılırsa dinin de yıkılacağını, din ve devletin selâmetinin evlâddan daha mühim görüldüğünü" söylemektedir. ¹⁵ Kardeş katli meselesi örfi hukuka ve gerekçelerine bakıldığında meşru gösteriliyor olsa da Osmanlı hukukuna hakim olan şer'i hukuka göre meşru mudur bunun incelenmesi gerekiyor. Şimdi bu konuda ileriye sürülen delillere ve gerekçelere bakmaya çalışacağız. Bu meselenin şer'i hukuka uygun olduğunu söyleyenler olduğu gibi olmadığını söyleyenlerde mevcuttur. Burada iyi anlaşılması gereken durum idamların gerekçeleridir. İleride suç işleyebileceği endişesiyle bir kişiyi cezalandırmaya örfi hukuk müsaade ediyorsa da İslam hukuk prensipleriyle asla bağdaştırılamaz. Binaenaleyh kardeş katli tamamen örfi hukuktan kaynaklanan bir müessesedir. İdamlar sebeplerinden dolayı çeşitlere ayrılmaktadır; birinci çeşidi hanedan mensubunun meşru bir hükümdar mevcutken hükümdarlık iddiası ile ortaya çıkması ve isyan etmesi halinde tatbik edilir. Bu durum örfi hukuka ve şer'i hukuka göre de suçtur. Bu duruma "bağy" (hurûc ale's-sultan) denilir. Haksız yere meşru bir hükümete veya hükümdara isyan edenlerin cezası dünyanın her yerinde ve her devirde idamdır.

İslam hukukuna göre Kur'an-ı Kerim'de meşru hükümete itaat halkın borcudur.¹⁶ Böyle bir hadise karşısında hükümetin harp edip bunları itaat ettirilmesi emredilir.¹⁷ Gerçekliği nazarından bu konuyla alakalı şu ata sözleri de düşündürücüdür: "Bir

¹³ İNALCIK, "Osmanlı Padişahı", s.73; EKİNCİ, s.1108.

¹⁴ EKİNCİ, a.g.m., s.1109.

¹⁵ Ogiler Ghislain De BUSBECQ, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul 1974, s.38.

¹⁶ Kur'an-ı Kerim, Nisa, 59.

¹⁷ Gös. yer., Hucurât, 9.

ormanda iki arlan olmaz" ve "Mülk, bir hükümdara az, iki hükümdara çoktur." Osmanlı Devletinde bu duruma misal teşkil edecek: Savcı Beyin (1381), babası Sultan I. Murad'a; Cem Sultan'ın, ağabeyi Sultan II. Bayezid'e; Şehzâde Bayezid'in (1562), babası Kanunî Sultan Süleyman'a isyanları bağı olarak değerlendirilebilir.¹⁸ Burada söz konusu olan durum alenen isyan etmektir ancak idam sebeplerinin hepsi bu değildir; Şehzade Mustafa ve yaşları ufak olan şehzadelerin durumları bağı konumunda değerlendirilemez. Buna karşılık şöyle bir iddia mevzu bahistir: Tarihi tecrübeler gösterir ki bir şehzadenin cezalandırılması için ayaklanmasını beklemek, düşman ülkelerle anlaşıp, arkasına silahlı binlerce kişi alarak, asayişesi esaslı tehdit eden bir kimseye karşı karşıya kalmak demektir. Böyle bir vaziyette artık cezalandırmaktan söz etmekte abestir.¹⁹ Bu savunma mutlak bir doğru kabul edilemez. Çünkü, isyan girişiminde bulunduğu iddia edilen kişi hakkındaki deliller ne derece doğrudur. Farklı hizip noktalarının entrikaları olmadığı alenen bilinmesi mümkün müdür. Böyle bir durumda kişilerin haksız yere idam edilmesi mevzu bahistir. Bu durumu meşrulaştırmak adına Hz. Ömer'in bir uygulaması delil gösterilmektedir: Hazret-i Ömer, fitne ve fesada sebebiyet vermesinden endişe ettiği Nasr bin Haccac'ı henüz suç işlemediği halde Medine'den Basra'ya sürgüne göndermiş; "Senin suçun yoktur. Ama ileride senin yüzünden burada bir fitne doğarsa, o zaman ben suçlu olurum" demişti.²⁰ Râşid halîfelerin tatbikatı, İslâm hukukunda delildir. ²¹ Burada gözden kaçırılan husus Hz. Ömer'in idam değil sürgün etmesi, mamafih bu kişinin işlediği herhangi bir suç olmamasıyla birlikte bu cezanın devlete isyan teşebbüs iddiasıyla mukayese edilemez olmasıdır. Söz konusu hadise Nasr bin Haccac'ın çok yakışıklı olması hasebiyle kadınların ona ilgisinden doğabilecek fitne hususudur. Bu umumun selahiyeti açısından doğru kabul edilse bile ki tartışılır, idam konusuna delil teşkil edemez.

İki türlü adalet telâkkisi vardır. Bunlardan adalet-i mahzâ da denilen mutlak adalet prensibine göre umumun menfaati için tek bir ferdin menfaati bile haleldar edilemez. Yukarıda geçen Mecelle prensipleri ise adalet-i izâfiyeyi göstermektedir. Bazen şartlar, adalet-i mahzâ yerine adalet-i izâfiyenin tatbikini icab ettirir. Şehzâde katli de bu çerçevede gerçekleşmiştir ²², denilmektedir. Bu durumda bir sakınca mevcuttur umumun menfaatine bile olmuş olsa haksız yere bir kişiyi öldürmek haramdır. Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de, "haksız yere bir insanı öldürmenin bütün insanlığı öldürmek gibi olduğunu"²³ söylemektedir. Ayrıca Allah Teala, insan öldürebilmenin haklı sebeplerinin neler olduğunu da belirlemiştir; bunların hiçbir de umumun menfaati sebebiyle haksız yere bir insanın öldürülebileceğinden bahsedilemez. Osmanlı veraset sistemi 1603 yılında padişah olan Sultan I. Ahmed'in kardeşlerini öldürmeye lüzum görmemesi ve 1617'de vefatından sonra, oğulları bulunduğu halde bunların yaşça küçük olmaları sebebiyle kardeşi I. Mustafa tahta geçmiştir. Böylece ilk

---

¹⁸ EKİNCİ, a.g.m., s.1111.

¹⁹ Gös. yer.

²⁰ İbn Âbidîn, 111/152.

²¹ EKİNCİ, a.g.m., s.1112.

²² Gös. yer., s.1114.

²³ Kur'an-ı Kerim, Maide, 32.

defa bir padişahın yerine oğlu değil kardeşi geçiyordu. Bu hadise fiilen Osmanlı veraset telakkisinin değişmesi demektir; çünkü Osmanlılarda o zamana kadar muayyen bir veraset prensibi olmamakla birlikte, tahta hep önceki padişahın oğlu geçirdi. 1687 Sultan IV. Mehmed'den sonra ise padişahın yaşça büyük oğlu bulunduğu halde tahta kardeşi geçti ve artık resmen hanedanın en yaşlı mensubu padişah olmaya başladı. Veraset usulünün fiilen değiştiği XVII. asırlar itibaren şehzade idamlarına neredeyse pek rastlanmaz. Bu usul 1876 tarihli Kanun-ı Esasî'de de formüle edildi. Bir ara Sultan Abdülaziz ve daha sonra Sultan II. Abdülhamid bu usulü değiştirerek tahta genç ve dinamik kimselerin geçmesini sağlamak maksadıyla eskiden olduğu üzere ve Avrupa hanedanlarındaki gibi babadan oğula intikal eden bir veraset usulü kurmak istedilerse de muvaffak olamadılar.²⁴

Hülasa, kardeş katli meselesi genellenerek ele alınamayacak bir hadisedir; mamafih siyaseten katil denilerek üzeri kapatılacak bir hadisede değildir. Ayrıca "nizam-ı alem", "amme menfaati" ya da "i'lâ-yı kelimetullah" misyonu denilip genelleme yapılarak meşrulaştırılacak bir hadise de değildir. Bağy durumunda kalanlar ki bu "bağy" hadisesi de, hadise özelinde tartışılabilir diğerlerinin içerisinde dünya menfaat, saltanat hırsı, hizipçilerin entrikaları, askerinin etkilerinden, psikolojik durumlardan söz edilebilir. Binaenaleyh bu hadiseler mutlak savunma yahut mutlak reddi nazarından bakılmamalı objektif olarak iki açıdan da bakılarak değerlendirilmelidir. Bugüne kadar yapılanların ekseriyeti mutlak tarafçı gözülle bakılarak yapılmaktadır, bu kabul edilebilir değildir. Binaenaleyh Şehzade Mustafa'nın katli mevzusuna objektif olarak bakmaya mamafih diğer bakış açılarından farklı olarak şahısların o zamandaki psikolojik durumlarını da ele almaya çalışacağız. Öncelikle bizim için doğrusu veyahut yanlışıyla tarihimiz olduğu gibi kabullenilmeli ve hadiselerin tek tek sebep-sonuç ilişkisine bakılarak tespit edilmeli keza bu işlerin mesullerini yargılama işi biz insanlara, özellikle tarihçilere ait bir iş değildir; bizlerin üzerine düşen sadece olayları her açısıyla ortaya koymaktan ibarettir. Bu bağlamda maktul olanların tamamının doğru olduğu asla kabul edilemez mamafih bazılarının da haksızlık olduğu söylenemez. Ayrıca bu hadiseleri meşrulaştırma adına Kur'an-ı Kerim ayetleri tahrif edilerek kullanılmamalıdır. Siyasi menfaatler asla kutsal metinlerle meşrulaştırılamaz. Asıl konumuz olan, Şehzade Mustafa'nın katli hususuna giriş için yeterli olacak seviyede Osmanlıda veraset sistemi ve kardeş katline dair bilgi vermiş bulunmaktayız. Şimdi bu bilgiler çerçevesinde asıl konumuzu değerlendirebiliriz.

2.ŞEHZADE MUSTAFA'NIN KATLİ

Mustafa, Sultan Süleyman'ın sekiz oğlundan birisidir. Sultan'ın Abdullah, Murad, Mahmud adlarındaki üç oğlu taht mücadelelerinden önce vefat etmişlerdir. Sultan Süleyman'ın Mehmed, Selim, Bayezid ve Cihangir oğulları Hürrem Hatundan

---

²⁴ EKİNCİ, a.g.m., s.1116.

olmadır; Mustafa ise Gülbahar Hatundan (Mahidevran) değildir.²⁵ Manisa'da yedi yıl sancakbeyliği yapan Şehzade Mustafa, kendisini ve annesini himaye ettiği anlaşılan babaannesi Hafsa Sultan'ın ölümü (1534) ve iyi ilişkiler içinde bulunduğu veziriazam İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferi (1533-1536) sonrasında öldürülmesi üzerine saraydaki destekçilerinden mahrum kalmış ve Hürrem Sultan'dan olma kardeşlerine göre zamanla geri plana itilmiştir. Şehzade Mehmed'in sancağa çıkma yaşı gelince, Hürrem Sultan ve hizbinin de etkisiyle Şehzade Mustafa merkeze yakın sancak olan Manisa'dan uzaklaştırılarak yerine Şehzade Mehmed gelmiştir. Şehzade Mustafa ise Amasya sancağına gönderilmiştir. Şehzade Mustafa, büyük olmasına rağmen payitahta en yakın sancağa Şehzade Mehmed gönderilmesi, şüphesiz Kanuninin onu sevmesiyle birlikte Hürrem Sultan'ın da payı vardı. Bazı tarihçilerin yorumlarına göre: Kanuni, şehzade Mehmed'i veliaht olarak görmekteydi bu yüzden, en yakın sancağa onu göndermiş ve vefatından sonra onun kabrinin üstüne ağaçtan bir taht yaptırmıştı, demektedirler. Şehzade Mehmed, Manisa'da bulunurken 6 Kasım 1543 yılında vefat etti; Kanuni Macaristan seferinde galibiyetin sevincindeyken oğlunun ölüm haberini alınca derin bir kedere gömüldü.

Şehzade Mehmed'in vefatıyla birlikte Şehzade Mustafa genel teamülle göre veliaht konumuna geldi. Ancak, Hürrem Sultan'ın diğer oğlu Selim'in Manisa'ya gönderilmesi (1544) bu konumu boşa çıkarmıştır. Bu olaydan sonra Şehzade Mustafa ile babası arasındaki ilişkiler giderek bozulmuş ve 1553'de şehzadenin öldürülmesiyle neticelenmiştir. Mamafih onun katline kadar olan sürecin başlaması Şehzade Mehmed'in vefatı ile başlamış oldu; çünkü bazı kaynaklar Şehzade Mustafa'nın katlinin sebebinin, Hürrem Sultan ve hizbinin entrikaları olarak göstermektedir. Bu iddianın doğruluğunu ileride kaynaklar bazında değerlendireceğiz. Şehzade Mustafa iyi tahsil görmüş, sevimli, cesur, kuvvetli, alim ve sanatkarları destekleyen birisiydi; binaenaleyh asker tarafından sevildiği kadar alim ve sanatkarlar tarafından da sevilmekteydi, ayrıca edebiyat ile meşgul olup şiirler yazardı.²⁶ Sancak beyi olarak vazife görürken hem bilgisini, hem de tecrübelerini arttırmıştı. İyi tahsilli ve zeki birisi olması sebebiyle çevresindekilere kendisini kolayca sevdirebiliyordu. Yaşı ve vaziyeti itibarıyla hükümdarlığa namezetti; ancak buna Hürrem Sultan karşı çıkmıştı.²⁷

Şehzade Mustafa'nın katlinde Hürrem Sultan'ın payının olduğunu iddia eden kaynaklar: Şehzade Mehmed hayattayken ve payitahta en yakın sancakta bulunması hasebiyle Hürrem Sultan'ı endişelendirmiyor ve onu tahtın varisi olarak görüyordu. Ancak Mehmed vefat edince yaş ve itibar bakımından Mustafa'nın öne çıkması onu endişelendirmiş ve kendi çocuklarının tahta çıkması için bir takım faaliyetlerde

---

²⁵ Sultan Süleyman'ın şehzadelik yıllarında Şehzade Mustafa'dan başka Mahmud ve Murad adlı iki oğlu daha olmuş, bunlardan Murad iki yaşında, Mahmud ise dokuz yaşında birbiri arkasına aynı yıl (1521) içinde ölmüştür. Sultan Süleyman'ın padişahlık döneminde ise Hürrem Sultan'dan sırasıyla Mehmed, Selim, Abdullah, Bayezid ve Cihangir isimli beş oğlu olmuş ve bunlardan Abdullah yine küçük yaşta (1526) ölmüştür.

²⁶ Mustafa CEZAR, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara 2011, s.1110.

²⁷ UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara 2011, s.401.

bulunmaya başlamıştır. Hürrem Sultan daha öncede Mustafa hakkında Kanuniye hissi olarak bir baskı yapıyor olsa da bunun ayyuka çıkması Mehmed'in vefatı akabindedir. Ayrıca, Kanuni padişah olduktan sonra yorucu bir hayat yaşamış ömrünün mühim bir kısmı seferlerle geçmiştir; mamafih yaşının da ilerlemesi hasebiyle kadınların yani Hürrem Sultan ve kızı Mihrimah Sultanın tesirinde kalmaya başladığı da söylenmektedir.²⁸ Sultan Süleyman muhtemelen Hürrem Sultan'ın da etkisiyle Şehzade Mustafa'ya karşı daha Manisa'da iken soğuk davranmaya başlamış; Şehzade Mustafa, İrakeyn Seferi'nden dönen babasına bir mektup yazarak kendisiyle görüşmek ve özür dilemek için İstanbul'a gelmesine izin verilmesini istemiş, fakat bu isteği kabul edilmemiştir. Şehzade Mustafa, Amasya'ya gittikten sonra da bu minvaldeki başvurularına devam etmiş ve en son 1551 tarihli izin isteğine de olumlu cevap alamamıştır.²⁹ Şehzade Mustafa'nın mektuplarda özür dileme isteği olması bazı hatalar yaptığını göstermektedir. Bu hatalardan birisini kaynaklar şu şekilde bildiriyor "*Kanuni, Mustafa hakkında bir takım haberler duyuyordu. Bunlarda da onun saltanat davasında ısrarlı bulunduğunu hatta bunun için İran'la elbirliği ettiği ve hatta 'lihye (sakal)' koyuverdiği bildiriliyordu. Sakal koyuvermek ise bir şehzade için, saltanat davasına kıyam demektir. Osmanlı şehzadeleri sultan oluncaya kadar sakal bırakmazlardı.*"³⁰ Mamafih İbrahim Paşa ile olan ilişkisinden dolayı da olabilir. Kaynaklarda geçen başka bir bilgi ise Hürrem Sultan'ın oğullarından Bayezid'i çok seviyor olmasından dolayı onun hükümdar olması için el altından faaliyetlere geçtiğidir. Önde bulunan Şehzade Mustafa'nın bertaraf edilebilmesi için ilk hamle sayılabilecek onun destekçisi ve hükümdar olmasını isteyen Veziriazam İbrahim Paşa'nın saf dışı bırakılmasıdır. Zira İrakeyn Seferi esnasında şehzadeye gönderdiği mektupta sefer hakkında bilgiler verdikten sonra ona kavuşup mübarek yüzünü görmekle sevinç duyacağını ifade eden³¹ İbrahim Paşa ile şehzade arasında büyük bir yakınlık olduğu görülmektedir. Hakeza İbrahim Paşa, Şehzade Mustafa'nın göndermiş olduğu mektup vesilesiyle kendisinden şehzadenin "muhlisleri" diye bahsetmekte ve bu yakınlığı Şehzade Mustafa'nın annesinin İbrahim Paşa'nın zevcesine³² yazdığı mektup daha fazla teyit etmektedir.³³ Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'a "Validem", Sultan Süleyman'a da "Karındaşım" diyecek kadar Osmanlı hanedan ailesine girmiş³⁴ olan ve bir anlamda Sultan Süleyman'dan sonra devletin iki numaralı adamı sayılan İbrahim Paşa ve ailesi ile gözden düşmüş ve saraydan sürülmüş olan Mâhidevran ve oğlunun yakın ilişkileri ve dostlukları muhtemelen Hürrem Sultan'ın etkisiyle Sultan Süleyman'da rahatsızlık

²⁸ CEZAR, s.1104-1105.

²⁹ Şerafettin TURAN, "Mustafa Çelebi", C.XXXI, İstanbul 2006, s. 290.

³⁰ AKSUN, s.315.

³¹ Funda DEMİRTAŞ, "Şehzade Mustafa'nın Öldürülmesi", *Bilimname*, C.XVIII, Kayseri 2010/1, s.3; Çağatay ULUÇAY, *Osmanlı Sultanlarının Aşk Mektupları*, İstanbul 1950, s.14.

³² İbrahim Paşa'nın zevcesi Sultan Süleyman'ın kız kardeşi Hatice Sultan'dır. Bkz. DEMİRTAŞ, s.3; Çağatay ULUÇAY, "Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970, s.233-237.

³³ DEMİRTAŞ, a.g.m., s.3; ULUÇAY, "Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", s. 232-236.

³⁴ DEMİRTAŞ, a.g.m., s.3; ULUÇAY, "Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", s. 235.

yaratmış ve Irakeyn Seferi dönüşünde çeşitli sebeplerle³⁵ öldürülen İbrahim Paşa'nın ölümünü hızlandırmıştır. Bu bakımdan İbrahim Paşa'nın öldürülmesinde etkin olan güçlerin ve bilinen sebeplerin haricinde kaynakların zikretmediği bilinmeyen sebeplerin Şehzade Mustafa ile babasının arasının açılmasında da etkili olduğu söylenebilir.

Akabinde yapılan faaliyetler neticesinde Şehzade Mustafa'nın sancağı Amasya'dan, Konya'ya nakledilmişti. Hürrem Sultan'ın oğulları Selim Manisa'ya Bayezid'da Kütahya sancaklarına gönderilmişti.³⁶ Mamafih az önce zikrettiğimiz bilginde kaynağı olan İ. H. Uzunçarşılı eserinde başka bir iddiada da bulunmaktadır: Henüz kubbe veziri bulunan Damat Rüstem Paşa'nın Şehzade Mustafa aleyhindeki faaliyetlerde mühim rol oynadığını ve Mustafa'nın İran şahıyla muhaberesine dair imzasını taklit ederek sahte mektuplar tertip ettiğini³⁷ söylemektedir. Benzer bir bilgiyi de batı kaynaklı olarak M. Cezar, Robertson'un³⁸ eserinden nakille: "*Veziriazam Rüstem Paşa, Şehzade Mustafa'nın İran Şahı Tahmasp'ın kızlarından birisiyle evlenerek onunla işbirliği edeceğine dair bir takım sahte mektuplar tanzim ettirerek, Kızıl Ahmedlilerden (İsfendiyar oğlu) Şemsi Ağa ile Kanuniye yollamıştır.*" Aynı kaynaktaki Alman tarihçi Zinkeisen de: "*Hürrem ve taraftarlarının Şehzade Mustafa'yı İran'la temas halinde bulunmakla, itham ettiklerini, Mustafa'nın da ithamdan haberdar olduğu için, bu şüpheli babasının kafasından silmeye çalıştığına işaret eder.*"³⁹ Rüstem Paşa'nın faaliyetleri hakkında başka bir bilgi ise, Rüstem Paşa'nın, gizlice Şehzade Mustafa'nın mührünü kazdırarak onun ağzından Şah Tahmasb'a bir mektup yazmış ve bu mektubu Vastan mutasarrıfı Zeynel Bey aracılığı ile şaha göndermiş, şahın cevabını da aynı yolla ele geçirmiştir.⁴⁰ Rüstem Paşa ile alakalı iddialar bunlarla bitmemektedir. Kanuni, doğu vilayetlerine taarruz eden Şah Tahmasb'a karşı veziriazam Damat Rüstem Paşa'yı göndermişti. Rüstem Paşa, Aksaray tarafına gelince güya yeniçerilerin Şehzade Mustafa'ya temayülleri olduğunu ve askerinin ihtiyarlığı sebebiyle sefere çıkamayan padişahı hal ile Dimetoka'da oturtup Mustafa'yı hükümdar ilan etmek istedikleri şayiasının yayılmakta olduğunu bildirmek üzere sipahi ağası Şemsi Ağayla haber yolladı ve bizzat padişahın sefere çıkmasını arz ederek Aksaray da bekledi. Padişah bu haber üzerine Rüstem Paşa'yı geriye çağırdı.⁴¹ Dönemin kaynaklarından olan Peçevi'de ise: Yaşananları bütün herkes Rüstem Paşa'dan bilmiştir. Zamanın şairleri, ayrılık acısı ve yakınmaları ile dolu birçok ağıtlar yazmışlar, hepsi de açıkça Rüstem Paşa'yı suçlamışlar. Şehzadenin ölümüne düşürülen tarihlerden biri, "Mekr-i Rüstem" (Rüstem'in hilesi) tamlamasıdır.⁴² Dönemin başka bir kaynağı olan Solak-zade ise olayları biraz daha farklı değerlendirmiştir. Solak-zade, Şehzade Mustafa'nın yanındaki

³⁵ DEMİRTAŞ, a.g.m., s.3; M. Tayyib GÖKBİLGİN, "İbrahim Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, V-II, İstanbul 1977, s. 914.

³⁶ UZUNÇARŞILI, s.402.

³⁷ Gös. yer.

³⁸ Robertson, *Histoire de l'empereur Charles - Quint*; CEZAR, s.1108.

³⁹ CEZAR, s.1109.

⁴⁰ M. Tayyib GÖKBİLGİN, "Rüstem Paşa Hakkındaki İthamlar", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1955, VIII, S. 11-12, vsk. 4, s. 38-43.

⁴¹ UZUNÇARŞILI, s.402,403.

⁴² İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı BAYKAL, C.I, Ankara 1992, s.215.

bazı izansızlar tarafından dolduruşa getirildiğini ve bu yüzden isyan ettiğini iddia etmektedir. Askerin "Padişah kocadı, sefere çıkamaz oldu bu yüzden yerine Rüstem Paşayı Anadolu'ya serdar tayin etti" dediklerini; mamafih Şehzade Sultan Mustafa, yerine halef eylemek muradında olduğunu ve buna mani olanın Rüstem Paşa olduğunu dillendirdiklerini nakletmiştir. Ayrıca Solak-Zade, Şehzade Mustafa'nın yanında bulunanların şu sözler ile onu isyana teşvik ettiğini söylemektedir: "*Ulu babanız işten kalmıştır. Bundan böyle yerinden kımıldamaya dermanı ve o mertebe güç ve kuvveti yoktur. Bir tarafa eskiden olduğu gibi sefer edebiyile, bizzarure veziriazamını kendi yerine kaimmakam şeklinde ihtiram ile İslam askerine başbuğ tayin ve her umuruna emin eyledi. Rüstem Paşa ise, senin kötülüğünü istemektedir. Şimdi bu fırsatta hemen asker içine düşüp, başını kesersen, muradının hususuna tanıktır. Umumen asker in ise seni istedikleri şüphe götürmez.*"⁴³ Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı gibi Solak-zade diğer tarihçilerin görüşlerinden farklı bilgiler vermektedir. Ancak diğer kaynaklar ekseriyetle Rüstem Paşa'yı suçlamaktadır. Özellikle Şehzade Mustafa'nın katli sonrasında Taşlıcalı Yahya'nın yazmış olduğu şiir Rüstem Paşa'yı işaret etmektedir.

Damat Rüstem Paşa⁴⁴, Hürrem Sultan'ın kızı Mihrimah Sultan ile evliydi. Kendi kariyeri açısından destekçisi olan ayrıca kayınvalidesi durumunda olan Hürrem Sultan'ın hizbi içerisindeydi. Binaenaleyh Rüstem Paşa, Mustafa'yı takip için görevlendirerek Amasya'ya Vezir Ahmed Paşa'yı göndermişti, ancak Ahmed Paşa kısa zamanda Mustafa'nın tarafında yer almaya başlamıştı.⁴⁵ Bu hizip Mustafa'nın herhangi bir hatasında onu padişahın gözünden düşürmek için fırsat kolluyorlardı. Hürrem Sultan'ın Şehzade Mustafa'nın tahta çıkmasını istememesi gayet doğal bir durumdur. Kendi oğullarını saltanat tahtında görmek ve Haseki Sultan olarak sahip olduğu saygıyı, gücü ve itibarı Valide Sultan olarak devam ettirebilmek için tahta kendi oğullarından birisinin çıkması için çalışıyor olması ve bu konuda Sultan Süleyman'ı etkilemeye yönelmesi kaçınılmazdı. Aksi bir durumda Mustafa'nın tahta çıkması kendisinin sahip olduğu bütün imkânlardan ve güçten yoksun kalması yanında, kardeş katli uygulaması sebebiyle de öz oğullarının öldürülmelerine tanık olma gibi büyük bir acıyla karşılaşmak demektir. Keza Rüstem Paşa içinde böyle bir endişe söz konusudur, kayınbiraderlerinden birisinin tahta çıkması onun mevkisini sağlamlaştırırdı ancak Şehzade Mustafa'nın tahta çıkması durumunda mevkisini kaybetmesi söz konusudur. Şehzade Mustafa, babasının vefatından sonra kendisinin varis olduğunu düşünerek ki bu gayet tabii bir durumdu gerek eski Türk kut anlayışı veyahut Ülüş anlayışına göre, gerekse de Fatih'in kanunnamesine ki kanuna göre mamafih Yavuz Sultan Selim haricinde o güne kadar ekber evlat tahta geçmişti. Yukarıda zikrettiğimiz sebeplerle birlikte tabii hakkı olan taht için ve Hürrem Sultan ve hizbinin faaliyetlerinden haberdar olduktan sonra Şehzade Mustafa babasının vefatı sonrasında kendisi için alt yapı

⁴³ Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-Zâde Tarihi*, haz. Vahid ÇABUK, C.II, Ankara 1989, s.229.

⁴⁴ Rüstem Paşa hakkında bilgi için. bkz. CEZAR, s.1107.

⁴⁵ CEZAR, s.1104-1106.

oluşturmaya çalışmış bu bağlamda Bağdat ve Diyarbakır⁴⁶ beylerbeyi Ayas Paşa'ya bir mektup göndermiştir.⁴⁷ Bu elimizde bulunan bir mektuptur muhtemeldir ki başka birilerine de mektup göndermiş olabilir. Bu mektubun muhtevası⁴⁸ ihtilal değil babasının eceli ile vefatı sonrası oluşacak hadiseleri garantilemek içindir. Babasının vefatı sonrasında Ayas Paşa'nın desteğini istemiş hatta şahsına karşı bağlılığının devam etmesi için bir ahidname tanzimi dilemiştir. Mamafih tahta çıkınca yardımını gördüklerini taltif edeceğini de ilave etmiş; vüzera ve ümerayı, bilcümle askeri hoşnut edeceğini, halkı adaletle yöneteceğini de zikretmiştir.

Şehzade Mustafa aleyhine yürütülen faaliyetlere mukabil onun hizbinin güçlü olması onun ekber evlat olmasından ziyade onun karakteriyle de alakalıdır; çünkü, onda kumandanlık, cesaret, cömertlik mevcuttu bu durum askeri, meşayih ve ulemayı etkiliyordu.⁴⁹ Ayrıca onu yapı ve karakter olarak Yavuz Sultan Selim'e de benzetiyorlardı. Şehzade Mustafa'nın hizbine mukabil Hürrem Sultan'ın hizbinin taht adayı ise Şehzade Bayezid idi. Maalesef bu iki şehzade de aynı akıbete uğramıştır. Osmanlı'da sultan olmanın zorluğunu anlamak için dışarıdan bakan birinin sözlerine kulak vermemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda Busbecq'in söyledikleri önemlidir, Kanunî Sultan Süleyman zamanında Türkiye'de bulunan Avusturya elçisi Busbecq, bu padişahın oğlu Şehzâde Mustafa'dan (1553) bahsederken diyor ki: *"Türk padişahlarının oğlu olmak büyük bir talihsizliğe düşmek demektir. Çünkü bunlardan birisi tahta çıkınca diğerleri ölüme hazırlanmalıydı. Bu da bilhassa yeniçerilerin durumuyla ilgilidir. Çünkü padişahın hayatta bir kardeşi varsa, bu askerlerin padişahı istekleri hiç sona ermez. Diledikleri şey kabul edilmezse, 'Allah kardeşini eksik etmesin!' diye bağırırlar. Bu, onu tahta getirmek istediklerini anlatmak içindir"*.⁵⁰ Dışarıdan gözlemleyen bir kişinin bu konudaki yorumu aslında işin nasıl bir karmaşa olduğunu tek sebebe hiçbir zaman bağlanamayacağını ortaya koymaktadır. Şehzade Mustafa'nın katledilmesinin öncesinde yaşanan olayların ve buna etkisi olduğu söylenen kişiler hakkında verilen bilgileri değerlendirmiş bulunduk, şimdi bu hadisenin gerçekleşme durumunu ve akabinde yaşananları aktaracağım.

Kanuni, doğu vilayetlerine taarruz eden Şah Tahmasb'ın üzerine veziriazam Rüstem Paşa'yı göndermişti. Ancak Rüstem Paşa Aksaray civarına gelince yeniçerilerin Şehzade Mustafa'ya temayülleri olduğunu ve askerlerin Sultanın yaşlandığını söylemeleri hasebiyle burada durarak Kanuni'ye bunları bildirmek için haber göndermiştir. Bunun üzerine Kanuni, Rüstem Paşa'yı ve ordusunu geriye çağırarak, 1553 Ağustos sonlarında kendisi İran seferine çıkmıştır. Kanuni'nin sefere çıkışında Hürrem Sultan'ın, *"Şah'a karşı şah gerek"* dediği rivayet olunan sözlerinin de etkisi olmuştur.⁵¹ Ziya Nur Aksun, eserinde Peçevi'den nakille, *"Şehzade Mustafa'nın yaşlarının 40'a dahil olduğunu, ilim*

⁴⁶ Erzurum beylerbeyi olarak da belirtilmektedir. bkz. CEZAR, s.1106.

⁴⁷ CEZAR, s.1104-1106; UZUNÇARŞILI, s.402.

⁴⁸ Mektubun muhtevası için, bkz. Münşeat mecmuası, *Veliyyüddin Efendi kitapları*, Nr. 2735.

⁴⁹ CEZAR, s.1104-1105.

⁵⁰ Ogier Ghiselin de Busbecq, *Türkiyeyi Böyle Gördüm*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul 1974, s.38.

⁵¹ AKSUN, s.315.

ve maarifde, cömertlikde, askerlikde, şehzadelerin hasedini çekecek kadar mümtaz bir kaabiliyet bulunduğunu, askerın ekserisinin onu sevmekte adeta kalb ve dil beraberliği yaptığını, derneğe çıkmasına ve tuğ-u alemlerin dikmesine sebep olduğunu kaydediyor."⁵² söylüyor. Ancak ben Peçevi tarihinde mevzu bahis konu ile yazılanlarda böyle bir bilgiye rastlamadım. Aynı eserde Şehzade Mustafa'nın faaliyetlerinden haberdar olan Kanuni'nin şunları söylediği aktarılır: "*Haşa ki Mustafa Hanım bu küstahlığa cür'et ede ve benim hayatımda, böyle bir vaz-ı ma'kul irtikab bühtan ederler. Zinhar bu sözü bir daha lisana getirmeyin ve bu makule mesaviye vücud vermeyin.*"⁵³ Ancak Solak-zade'nin eserinde Rüstem Paşa geriye çağırıldığında Padişah'ın ona sefer esnasında Şehzade Mustafa'nın katledilmesi için emir verdiğini söylemektedir. "... İşbilir vezir hazretleri, şanı yüce ferman mucibince, askeri kışla bahanesiyle etrafa dağıttı. Daha sonra kendileri Asitane-i Saadet'e geldiler. Cihan padişahu, kendilerini tenhaya çekerek, esrara müteallik uzun müşaverelerden sonra, 'bahar mevsiminde sefer üzerinde hakkından geline' diyerek sözü bu araya koydu ve kararı verildi."⁵⁴ Şehzade Mustafa'nın katledilmesinin kararı onun orduya iltihakı akabinde yeniçerilerin ona karşı yaptıkları tezahüratlardan Kanuni'nin haberdar olması ve o gece, Padişah ile vezirleri arasında otağ içinde gece yarları toplantılar yapılmasına sebebiyet verdi, kararın burada verildiği de düşünölmekteydi.⁵⁵ Farklı bir görüş ise: "*Kanuni Süleyman'ın bu kadar hazırlıklar yaptırdığı halde askerın başına şöretli bir kimseyi tayin etmemesi calibi dikkattir. Onun içindir ki bazı müverrihler, Kanuni'nin bu hareketini peşinen İran'a müteveccih bir faaliyet değil, Şehzade Mustafa'ya karşı bir hazırlık şeklinde göstermiye meyyaldirler.*"⁵⁶ Bu durum karşısında askerın namlı bir serdar lazımdır dedikoduları üzerine Rüstem Paşa serdar olarak gönderilmiştir. Katl için Kanuni'nin Şeyhülislam Ebussuud Efendi'den fetva aldığına dair iddialarda mevcuttur. Bu iddiada bulunan Busbecq'tir; Kanuni fetvayı kıyaslama ile almıştır: "*Bir tacirin kölesi olan Zeyd, bir seyahata çıkan efendisinin, karısını, çocuklarını ve işlerini kendisine emanet etmesine rağmen, onun işlerini altüst, karısını iğfal edip çocuklarına tuzak ve nihayet efendisine de suikast hazırladığı taktirde şer'an hangi cezaya müstahaktır ? Sualini sormuş, buna karşı Şeyhülislam Ebussuud Efendi de: 'Elcevap hatli vaciptir' diyerek fetva vermiştir.*"⁵⁷ demektedir. Netice olarak Şehzade Mustafa'nın katledilmesi kesin olarak kararlaştırılmıştı.

Kanuni sefere çıkarken, Kütahya valisi Şehzade Bayezid'i Rumeli muhafazası için Edirne'ye gönderdi, Bolvadin'e gelince Manisa valisi Şehzade Selim orduya iltihak etti.⁵⁸ Ereğli'den geçilip yakınlarında bulunan Aköyük'e konaklandı. Şehzade Mustafa'da oralarda otağını kurmuştu.⁵⁹ Kaynakların ekseriyetinin aktardıkları

---

⁵² Göş. yer., s.314.

⁵³ Göş. yer., s.315.

⁵⁴ Mehmed Hemdemî Çelebî, s.231.

⁵⁵ Alphonse de LAMARTİNE, *Osmanlı Tarihi*, çev. Serhat BAYRAM, C.I, İstanbul 1991, s.450.

⁵⁶ CEZAR, s.901.

⁵⁷ Göş. yer., s.1109.

⁵⁸ UZUNÇARŞILI, s.402,403.

⁵⁹ İbrahim Efendi, s.215.

bilgilerde, Şehzade Mustafa'ya bütün devlet erkani giderek el öpmüşler ve onunla birlikte Kanuni'nin otağının önüne kadar gelmişlerdir. Şehzade Mustafa'nın buraya gelişi tezahüratlarla, sloganlarla olmuştur. Otağın önüne geldiğinde ve katledilmesine kadar olan süreç kaynaklarda farklılık göstermektedir bu yüzden hepsinin bilgisini burada zikredeceğim. Peçevi'ye göre: "*Şehzade ata binerek padişahın otağına doğru geldi. Divan yeri yakınında attan inerek vezirlerin önünde ilerledi; padişah otağının önüne gelip selam verdikten sonra içeriğe girdiği anda, Yüce Tanrı böyle takdir etmiş, ömrü sona erişti.*"⁶⁰ Peçevi hadise hakkında bilgi verme konusunda ketum davranmış ve olayın üstünü örtme gibi bir çabası var görünüyor. Solak-zade'ye göre: "*Hüdavendigâr ve sahip-kıran padişah hazretlerinin fermanları ile bütün devlet erkani ve saltanat ayarı şehzadeyi istikbale vardılar. El öpüldükten sonra, herkes kendi mertebelerine göre hil'atler giydiler. Kanun üzere Ordu-yı hümayun tarafına büyük bir alay ile önüne düşerek salıp geldiler. Padişahın otağına yaklaştıkları gibi, bütün vezirler piyade oldular. Tanzim ve tekrim ile kendisini atından indirdiler. Otağın perdesi önüne gelince, koltuğuna girdiler. O anda alelacele içeriye davet olundu. Hemen selamlık perdesinden ileriye azimet eyledi. Vezirleri selamlayarak, cihanı aydınlatan güneş gibi dolandı. Yukarıda beyan olunduğu üzere , gençlik ömrünün nihayeti ve hayat hengaminin sonu olmakla, hemen şehzadenin tedariki görüldü.*"⁶¹ Solak-zade'de içeride yaşananlara dair bilgiler vermiyor. Uzunçarşılı'ya göre: "*Şehzade Mustafa orduya iltihak eyleyerek çadırı kuruldu. Ertesi günü kanun üzere ileri gelen devlet adamları Mustafa'nın çadırına gidip el öptüler ve hil'at giydiler; bundan sonra şehzade babasının elini öpmek üzere divanhane çadırına geldi, vezirler selamlayıp önüne düşüp çadıra kadar getirdiler; çadıra girdiği zaman babasını göremeyince şaşırıldı; yedi dilsiz kendisini karşıladılar ve hemen üzerine atılarak boğmak istediler, Şehzade Mustafa bunların elinden kurtulup babasının yanına doğru kaçarken saray hademelerinden Zal Mahmud Ağa arkasından yetişip şehzadeyi altına alıp boğdu (1553).*"⁶² Cezar'a göre: "*Kanuni'nin oğullarının en değerlisi bulunan 38 yaşındaki şehzade Mustafa, vezirlerle birlikte otağı hümayunun yakınlarına kadar at üzerinde ilerledi. Sonra atından inerek bir miktar yürüdü. Otağı hümayuna yaklaşıncı vezirlerden ayrılıp çadıra yalnız başına girdi. Heyhat ki, değerli şehzade padişah çadırında elini öpeceği babası ile değil, cellatlarla karşılaştı. Neye uğradığını bilmeyen zavallı şehzade şaşkınlıktan babasını çağırarak üzere seslenirken dilsizler onun üzerine çullanmış bulunuyordu. Bir kaç dakikalık mücadele esnasında Zal Mahmud adındaki canavar ruhlu adam, şehzadenin kollarından tutarak çabucak boğulmasını temin etti.*"⁶³

Yukarıda verdiğim misallere benzer anlatılar farklı kaynaklarda da mevcuttur. Burada farklı bir konuya değinmek istiyorum Zal Mahmud'un suçlanması veya onun aşağılanması durumu, ben bunu doğru kabul etmiyorum. Kaynaklarda şöyle bir bahiste mevcuttur: Şehzade Mustafa'nın dilsiz cellatlardan kurtulup babasının üzerine gittiğini

---

⁶⁰ Gös. yer.

⁶¹ Mehmed Hemdemî Çelebi, s.233.

⁶² UZUNÇARŞILI, s.403.

⁶³ CEZAR, s.903.

ve bunun üzerine Zal Mahmud'un müdahale ettiği⁶⁴ söylenir. Sonuç itibariyle bu kişi bir saray çalışanı ve Padişah'ın emrinde onun emirlerine itaat etmesi gerekiyor. Dilsiz cellatların işlerini yapamadıklarını görünce verilen emrin uygulanması bağlamında bu işe dahil olması onun suçlanmasını gerektirmez, bir suçlama yapılması gerekiyorsa emri verene yapılmalı. Şehzade Mustafa'nın otağdan çıkması yahut sesini işitmeleri demek askerlerin bu durumu anlamasıyla ve idamı için çağrılan şehzadenin tahta çıkışı hadisesine dönmesi söz konusudur. Zal Mahmud müdahale etmeyip şehzadenin dışarıya çıktığını varsayalım bir an bu sefer idam emrini veren babasına nasıl bir muamele yapardı, o zaman kim suçlanacaktı. Bence, Zal Mahmud'un suçlanması Kanuni'yi suçlayamamanın verdiği rahatsızlığı ondan çıkarmak gibidir, ayrıca Zal Mahmud'un faaliyetinin gerçekliği de tartışma konusudur kaynakların tamamında geçmemektedir. Şehzade Mustafa'nın katledilmesi akabinde kaynakların ekseriyeti, iki yeniçeri ağasının da idam edildiğinden bahseder. Sonrasında ise Şehzade'nin cesedinin askerlerin önüne çıkartıldığı askerlerin tepkisinden endişe duyan Kanuni'nin Rüstem Paşayı veziriazamlıktan azlederek yerine Ahmed Paşayı geçirdiğinden bahsederler.⁶⁵ Daha kötü bir hadise ise Şehzade Mustafa'nın henüz rüştüne varmamış bulunan Süleyman ve Mehmed adındaki oğulları da Amasya da boğdurulmuştur.⁶⁶ Şehzade Mustafa'nın katledilmesi asker içinde büyük bir üzüntüye sebep olmuştur. Taşlıcalı Yahya gibi şairler bu mevzu hakkında şiirler kaleme almıştır. Şehzade Mustafa'nın katli akabinde hazine defterdarı onun ordusuna varıp hazinesine ve otağına, hayvan ve uşaklarına devlet hazinesi adına el koydu. Askerlerine ise sanırım tepkilerinden endişe edildiğinden dolayı çoğu tımar ve zeamet elde ettiler.⁶⁷ Şehzade Mustafa'nın cenazesi Bursa'ya götürüldü ve defnedildi. Bazı kaynaklara göre onun ölümünden çok etkilenen Şehzade Cihangir de kısa süre sonra vefat etti, bazı kaynaklar ise Şehzade Mustafa'nın ölümünün etkisinden bahsetmemektedir. Bu olayların içinde etkin olan kişilerin hallerinden, gözünden ve psikolojisinden vakıya bakabilmek adına onlar ile empati yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bu bağlamda onları anlamak konu başlıkları altında değerlendirmeye çalışacağım.

2.1.Kanuni'yi Anlamak!

Cihan hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman, onun ulaştığı başarılarla ulaşmanın kolay olmadığını herkes takdir eder. Böylesine nam kazanmış birisinin her zaman saygı görmesi gerekir ki o kendisine "zıllullahi fi'l-arazîn" demektedir. Böyle bir şahsın tahtan devrilmesi, sürgüne gönderilmesi veyahut öldürülmesi bu gibi endişeler onun bu namına leke sürecek hadiselerdir. Nitekim Şehzade Mustafa'nın onun otağına gelirken yaşananlar onun bu durumları sorgulamasına sebebiyet vermiştir diyebiliriz. O an ki psikolojiyi iyi tahlil etmek gerekir, katlin gerçekleşmesinden hemen önce yaşananları kaynaklarda geçtiği şekilde burada aktararak o an ki psikolojiyi anlayamaya yani Kanuni'yi anlamaya çalışalım. Öncelikle şunu belirtmeliyim ki yukarıda da geçtiği gibi

⁶⁴ Gös. yer., s.1109.

⁶⁵ Gös. yer., s.903.

⁶⁶ Bazı kaynaklar, tek oğlu olduğundan da bahseder. bkz.: CEZAR, s.1110.

⁶⁷ İbrahim Efendi, s.215.

Kanuni, Şehzade Mustafa'nın katline bu an da karar vermiş değildir, bu karar öncesinde verilmiştir zaten cellatlar bu yüzden oradadırlar. Bizim şuan ki 'anlama' durumumuz Kanuni'yi bu işi yapmaya yönelten psikolojik nedenler ve o an ki halet-i ruhiyesini anlatmaktadır.

Kanuni'nin en büyük korkularından birisi atası II. Bayezid'in tahtan indirilerek sürgüne gönderilmesi, gitme aşamasındayken vefat etmesidir, o da böyle bir akıbeta uğramaktan endişe duymaktaydı. Böyle bir hadisenin gerçekleşmesi akabinde yaşanacak diğer hadiseler, tercih ettiği oğullarının idam edilmesi, Hürrem Sultan'ın sürülmesi, ordunun egemenliği eline geçirmesi, imparatorluğun kaosa sürüklenmesi, yaşamının son yıllarında ününün gölgelenmesi ve sair, gibi düşünceleri aklından geçiriyor olmalıdır. Mamafih, Şehzade Mustafa hakkında anlatılanlar, bu konuda Kanuni'ye yapılan baskılar, aslı olup olmadığı bilinmeyen Şehzade Mustafa hakkında haberlerin de etkisinde olması söz konusudur. Bu düşüncelerin şiddetlenmesinin sebebi ise, Şehzade Mustafa'nın otağa gelme esnasında yaşananlardır diyebiliriz. Şehzade Mustafa, Bursa ile Tokat arasında bulunan imparatorluk ordusunun birleşme merkezlerinden biri olan Ereğli'ye askerleriyle birlikte geldi. Beklenmedik bir anda çıkagelmesi, atlılarının sayısı ve disiplini, atlarının güzelliği, giysilerinin ve silahlarının zenginliği, komuta ettiği askerlerine verdiği erkekçe güven ordugahta derin heyecan dalgası yayılmasına sebep oldu. Bir gün başlarında savaştacak, devlete hükmedecek olan hükümdarı Şehzade Mustafa'da gören yeniçeriler, kitle halinde otağının çevresinde toplanarak lehinde tezahüratta bulunuyorlardı. Bu ihtiyatsız tezahüratların, kutlamaların haberleri Kanuni'ye bildirilmekteydi.

Kanuni, Şehzade Mustafa'ya haber yollayarak ertesi gün otağında el öpme töreni için kendisini kabul edeceğini bildirdi. Ertesi gün vezirler ve yüksek rütbeli subaylar, tören bölüğü halinde Şehzade Mustafa'nın çadırına giderek onu aldılar. Şehzade Mustafa güzel bir kaftan ile beyaz Türkmen atına binerek askerlerin birbirlerini iterek onu selamlamalarıyla yola çıkmıştı. Çevreden yükselen sevinç çığlıkları babasının divanına kadar geliyordu; bu çığlıkları işiten Kanuni, bunun bir ayaklanma havasına dönüştüğünü hissetmeye ve düşünmeye başlamıştı. Oğluna gösterilen sevgi sanki kendisini tahtan feragat etmeye zorluyordu. Bir baba olarak gücendiği kadar, bir hükümdar olarak da hakarete uğramış olduğunu düşünüyordu. Böyle gelişen bir ortamda bunu hissetmemek neredeyse imkansızdır. Bir avuç askerinin veyahut ayak takımının hoşnutsuzluk çığlıkları arasında yok olacak şahıslardan birisi değildi.⁶⁸ Yaşının ilerlemiş olması onun bu konulara daha hassas yaklaşmasını da beraberinde getirmiş olmalıdır; çünkü insanlar yaşlandıkça hassaslaşırlar. O büyük başarılar kazanmış, savaşlar kazanmış bir sultandı, tahtan feragat etmesi için ne kadar küstahça zorlanırsa zorlansın o buna boyun eğmeyecekti; o içinden boyun eğmeği geçirmiş olsa bile geçmişi asla buna imkan vermeyecekti. Yenilmenin, kaybetmenin ne olduğunu bilmeyen bir karakter asla boyun eğmezdi sonuna kadar direnirdi. Nitekim de öyle oldu,

---

⁶⁸ LAMARTİNE, s.450-451.

Kanuni, oğlu için atılan bu sevinç çığlıklarına boyun eğmedi, boyun eğmek yerine oğlunu katletmeyi yeğledi. Eğer o oğlu için tahtan feragat etmiş olsaydı, oğlu ona nasıl muamele ederdi bunu bilmemize imkan yok, bir babayı evladını öldürmeye götüren siyaset oğlunun babasını öldürmeyle de sonuçlanabilirdi. Şehzade Mustafa'nın katlinden sonra Kanuni'nin onun için çok üzöldüğünü, ağladığını uzun süre tesirinde kaldığını bildiren kaynaklar mevcuttur. Ancak burada anlaşılması gereken şeylerden birisinin iktidar hırsının hiçbir engel tanımıyor olmasıdır. Kanuni'nin tavırlarının ve psikolojisinin temelinde bu iktidar arzusu yatmaktadır; eğer öyle olmasaydı tahtan feragat etmeyi düşünebilirdi, bu konuda farklı endişeleri olduğunu açıkladık ancak Şehzade Mustafa'nın karakterine güvenerek böyle bir şeyi yapmayacağını düşünerek iktidarını devredebilirdi. Ancak Kanuni'nin böyle bir düşünceye hiç girmediğini, en azından buna dair bir bilginin olmadığını kaynakların bildirdiklerinden görebiliyoruz.

2.2.Şehzade Mustafa'yı Anlamak!

Şehzade Mustafa'nın Sultan olmasıyla alakalı öncelikle kendi kanaatim mi belirtmek isterim. Bence onun Sultan olması Kanuni döneminin yükselişini devam ettirebilirdi diye düşünüyorum: bu kanaate kaynakların Şehzade Mustafa hakkında verdiği karakter bilgisinden ve alim sınıfı ile askerinin ona karşı olan tutumundan varmaktayım. Bu sadece benim düşüncelerimdir, zaten gerçekleşmeyen bir şey hakkında tahminimden ibarettir. Araştırmalarım sonucunda Şehzade Mustafa'nın yapmaya çalıştığının babasını devirmek olmadığını onun ölümü akabinde kendisinin tahta geçişi için alt yapı oluşturmaya çalışması olduğunu düşünüyorum. Veleve ki babasını devirmek olduğunu düşünsek bile Osmanlı'nın bu konudaki yapısı bu hakkı ona vermektedir. Ve hanedan üyesi olarak onun sultan olma isteği de en doğal hakkıdır. Buna karşı çıkanlar nizam-ı alemin bozulması olarak bakıyorlar fakat Şehzade Mustafa'nın sultan olması akabinde nizam-ı alemin bozulacağı iddiası biraz gaybi bilgi olmaktan ilere gitmez. Bu açıdan bakıldığında Şehzade Mustafa'nın ihtilal ya da normal şartlarda sultan olması nizam-ı alem için aksi olabileceği gibi daha faydalı da olabilirdi, bunu kimsenin bilmesi mümkün değildir.

Şehzade Mustafa'yı anlamaya çalışırsak onun bulunduğu durumu değerlendirmemiz gerekir. En başında büyük evlat olmasına karşın bir dışlama söz konusu, Manisa sancağında yedi yıl hizmet vermişken oradan alınarak kendisinden ufak olmasına karşın Hürrem Sultan'dan olma Şehzade Mehmed'in oraya getirilmesi şüphesiz Şehzade Mustafa'yı incitmiştir. Kendisini her haliyle veliaht görürken bundan babasının eliyle mahrum bırakılıyordu. Sonrasında Şehzade Mehmed'in vefat etmesiyle tekrar veliaht konumunda olan Şehzade Mustafa bu düşünce içerisindeyken en yakın sancağa onun tayin edilmemesi aksine sancağının daha uzak bir yere gönderilmesi onun incinmişliğini derinleştirmiştir diye düşünüyorum. Burada babasının ona karşı bir tutumu söz konusu, kaynaklarda bildirilenlere göre babasından özür dilemek için görüşme talep etmesi fakat buna hiçbirinde izin verilmiyor olması onun nasıl bir dışlama ile karşılaştığını ortaya koymaktadır. Kanuni'nin bulunduğu durum itibarıyla değerlendirmiştik, Şehzade Mustafa'yı da öyle değerlendirmek gerekir. Böyle bir

dışlama karşısında, ona karşı olan hizbin faaliyetleri, ona atılan iftiralar ve karamaların farkında olan bir kişinin elinde gücünde olması hasebiyle tahta geçmeyi istiyor olması gayet doğaldır diye düşünüyorum. Yani böyle bir girişimde bulunmuş olsa ve başarılı olmuş olsaydı hiçte yadırganmazdı. Ancak bütün bunlara karşı onun tutumunun babasına sadık kalmış olması olduğu söylenebilir. Şehzade Mustafa'nın haksız yere katledildiğini düşünüyorum, Kanuni'nin iktidar hırsına kurban gittiğini de söyleyebilirim. Ancak bunlar bir suçlama ya da aklama değildir hayatın gerçekliğidir. Bu değerlendirmelerin tamamını da okuduğum kaynaklar üzerinden yapıyorum doğal olarak düşüncelerimde isabetlide olamayabilirim.

SONUÇ

Şehzade Mustafa'yı idama götüren süreçteki sebepler gerek Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa hizbi olsun gerek kendi 'hataları' olsun gerekse onun yanındakilerin faaliyetleri olsun, bence hiçbir zaman tek sebebe bağlanamayacak ya da haklı haksızın ayırt edilebileceği bir konu olmayacaktır. Yapmış olduğum araştırmalardan vardığım kanaat Şehzade Mustafa'nın masum olduğudur. Kaynaklar ne kadar askerinin teşvikiyle babası hayattayken isyan etme girişiminde bulunduğunu iddia ediyorsa da tam olarak suçlayamamışlardır. Ayrıca, isyan girişimini düşünen bir şehzadenin babasının elini öpmek için otağa gitmesi yanlıştır. Otağa gidiyor olması onun herhangi bir isyan girişiminde bulunmadığını ortaya koyar. Burada en etkili durumun Kanuni'nin psikolojisi olduğunu düşünüyorum. Onun atası II. Bayezid'e yapılan kendisine de yapılabileceği korkusu, devlet erkanının Şehzadeyi destekliyor olması, o geldiğinde askerlerin tezahüratları, otağa çağırıldığında yapılan nümayişler onu endişeye düşürmüş olacaktır. Tabi bu sürecin burada başladığını düşünmek yanlıştır, Hürrem Sultanın ve Rüstem Paşa'nın kendi mevkilerini korumak adına Hürrem Sultan'ın oğulları için giriştiği mücadelenin etkileri ve bu yüzden Kanuni'ye yapılan baskılar ve Kanuni'nin yaşının ilerlemiş olması bunların hepsinin birleşiminde bu kadarın alınması ile sonuçlanmıştır. Kaynaklarda belirtilen başka bir endişeye de değinmeden geçemeyeceğim. Kanuni'nin devletin bekası, nizam-ı alem ülküsü, buna sıkı sıkıya bağlı olması onu devletin geleceği açısından endişelendiriyordu. Kendisinin bir ihtimal ile indirilmesi akabinde yaşanacak şehzade mücadelelerinin fetret devrine dönmek olacağını düşünmüş olacak ki, evlat katili olacağı bir karar verebilmiştir. Bütün bu sebeplerle birlikte benim görüşüm iktidar hırsının ağır basmasıdır. Sonuç itibariyle Şehzade Mustafa'nın isyan ettiğine dair salt bir delil bulunmamaktadır, yukarıda da belirttiğim gibi isyan edecek kişinin bu konuda uyarılmasına rağmen otağa gelmesi tamamıyla mantıksızlıktır. Netice olarak Şehzade Mustafa haksız yere katledilmiştir ve bu hak adına 'Güneşin Batışı'dır.

KAYNAKÇA

- AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994.
- BUSBECQ, Ogiler Ghislain de, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, çev. Aysel Kurutluoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1974.
- CEZAR, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.II, TTK Yayınları, Ankara 2011.
- DEMİRTAŞ, Funda, "Şehzade Mustafa'nın Öldürülmesi", *Bilimname*, C.XVIII, Kayseri 2010/1, s.205-227.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra, "Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi", *Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan*, Yetkin Yayınları, Ankara 2006, s.1105-1117.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "İbrâhim Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, V-II, İstanbul 1977, s. 914.
- "Rüstem Paşa Hakkındaki İthamlar", *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sy.8, İstanbul 1955, s.11-12.
- İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı BAYKAL, C.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- İNALCIK, Halil, "Osmanlı Padişahı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.XIII, sy.IV, Ankara 1958, s.68-79.
- "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisiyle İlgisi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.XIV, sy.I, Ankara 1959, s.68-94.
- LAMARTİNE, Alphonse de, *Osmanlı Tarihi*, çev. Serhat BAYRAM, C.I, Sabah Yayınları, İstanbul 1991.
- Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-Zâde Tarihi*, haz. Vahid ÇABUK, C.II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- TURAN, Şerafettin, "Mustafa Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XXXI, İstanbul 2006, s. 290.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *Osmanlı Sultanlarının Aşk Mektupları*, Vakit Matbaası, İstanbul 1950.
- "Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", *Kanuni Armağanı*, TTK Yayınları, Ankara 1970.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, TTK Yayınları, Ankara 2011.